

Trikrat premagana

NACE ZAVRI

Govor Grete Thunberg na podnebnem vrhu Združenih narodov, predlanska redna skupščina Svetovnega gospodarskega foruma v Davosu, Fassbinderjev **Katzelmacher** (1969): to so trije primeri skoraj stotih (arhivskih, filmskih, televizijskih) gradnikov, ki tvorijo 'etično-politični' kolaž Janija Severja. **Antigona – kako si upamo!** (Jani Sever, 2020) ni obrtniški presežek in niti ne intelektualni preboj, je pa po vsej verjetnosti najostrejši, najakutnejši in edini resnejšega razmisleka vreden dolgometražec, kar jih je sprodedel oktobrski 23. Festival slovenskega filma. V štiriinosemdesetih minutah Sever – s scenarističnim zaledjem Stojana Pelka in drzno montažo Miloša Kaluska – preigra verigo polemičnih permutacij, ki se v prvi vrsti tičejo Sofoklesove tragedije, v širši perspektivi pa prihodnosti evropske celine kot take. Avtorjeva središčna vprašanja so preprosta: kdo je ta Antigona, ime česa je njen protioblastniški revolt in zakaj si (legitimnosti) le-tega nihče niti ne drzne problematizirati? (V zgodovini in sodobnosti filozofsko-politične misli je ime Ojdipove hčere brezmadežno; njena humanistična gesta, torej zahteva po pokopu zaklanega brata Polinejka, nikoli ne pade pod kritični drobnogled. Med številnimi velikimi teoretiki, od Heideggra in Hegla do Lacana, ki figuro pozitivno razumejo kot junakinjo njenega, njihovega ter našega časa, naj omenimo eno aktualnejših: Judith Butler.¹) A v končni sliki režiser meri na nekaj ambicioznejšega: akademske reinterpretacije klasikov

so pomembne (in zanimive), toda ponovno branje te dramatike nam v odsotnosti aktualizacije ne pomaga. Kaj nam Antigona – kot pripoved, kot nezmotljiv lik ter ne nazadnje kot ideja – zmore povedati o stanju post-brexitovske Evrope in sveta? Nam je njen protirežimski upor v času Trumpa, Orbána in renesanse nacionalističnih populizmov še vedno lahko za zgled?

Slavoj Žižek trdi, da nikakor ne, in z njim se Severjeva ekipa strinja. Žižek nas tudi tokrat – kot že v nešteti mednarodnih metadokumentarjih, denimo v posrečenem **Perverznejšem vodniku po ideologiji** (The Pervert's Guide to Ideology, 2013, Sophie Fiennes) – spremlja kot komentator, usmerjajoči narator, čigar besede vodijo potek in razplet argumenta. *Antigona* v insceniranem miselnem loku nikoli ne skrene s poti, ki jo je z besedilom *Trojno življenje Antigone* zastavil že Žižek. (Gledališko predstavo, uprizorjeno na podlagi slednjega teksta, so v novomeškem Anton Podbevšek Teatru izvedli spomladi 2017.) Ponujene so nam tri poti, od katerih film izbere zadnjo, revolucionarno: v prvi opciji življenje izgubita Antigona in njen zaročenec Hajmon; v drugi kot logični podaljšek protagonistkininega upora (ter vladarjeve plašnosti, upogljivosti) sledi državljanska vojna; v tretji pa zmagoslavno zavladava ljudstvo, torej tričlanski zbor, ki Kreonu in Antigoni sodi in ju obsodi. Film te tri poti postavi v asketsko brechtovsko scenografijo. Primož Bezjak kot Kreon deluje nedostopno, prepričljivo, Anja Novak z ljudskim zborom v sestavi Jureta Henigmana, Doroteje Nadrah ter Mateja Zemljiča vloge uteleša z žarom. Črno-bela barvna paleta – plod direktorja fotografije Mitje Lična – v igranih

1 Judith Butler, *Antigonina zahteva: sorodstvo med življenjem in smrtjo*, prevod Suzana Tratnik, spremna beseda Eva D. Bahovec, Ljubljana: Študentska založba 2009.

segmentih vzpostavlja vtis večnosti, monumentalnosti, ki vsekakor deluje na mestu, povrh vsega pa je pametno skonstruirana tudi glasbena podlaga. (V gledalčeva ušesa se najglasneje vtisne Magnificov saksofonski »Zum zum«, ki v časih vsakodnevnega 'zoomanja' odmeva drugače.)

Toda Severju uspe več kot le dobesedna transpozicija Žižkovih motivov na platno. *Antigona* s pomočjo izbrskanih arhivskih posnetkov ni le priredba obstoječe znanstvene razprave, pač pa razmišljujoč ter samostojec raziskovalni filmski esej. Od tipkanega izvirnika se Severjev čezžanrski eksperiment osamosvoji s prepletom podob, iztrganih iz izvirnih kontekstov in rekonfiguriranih drugače. Amaterski telefonski videi, kuriozite Slovesnega filmskega arhiva, utrinki iz zakladnic avantgardne kinematografije (markanten je zlasti prizor iz **10/65: Selbstverstümmelung** [1965] Kurta Krena); Sever s spretnim montažerjem Kaluskom sopostavi obzornik s protikomunistične parade na Kongresnem trgu (junij '44), prizore s francoskih rumenojopiških protestov izpred nekaj let ter Junckerjev nagovor Evropski komisiji ob dvestoletnici rojstva Karla Marxa, brez da bi v jukstapozicijo vsiljeval profesorsko razlago, enoznačno pot skozi labirint. *Antigona*

namesto didaktike (ali programatične politike) zaznamujejo radikalna odprtost, negotovost, spremenljivost, kot da bi se iz nabranega gradiva znala splesti zgodba, *zgodovina*, nezamisljivo drugačna od te, naše, v kateri smo se v zgodnjem tretjem tisočletju znašli. Nepojasnjena in zgrešena srečanja pletejo kompleksno razlagalno mrežo, ki občinstvo kliče, poziva, naj si (novo, neobljudeno) traso skozi krize sodobnega trenutka utre samo. Od ekscesov Faragea v Bruslju do reportaž z balkanske begunske poti ni neposredne linije. Film nam lastnih tolmačenj ne poda, Severjevo shemo in povezovalno logiko pa še najbolje zariše zboristka Doroteja: »Tako si vzporedno predočimo množstvo zgodb, tako se naučimo, kako bi lahko stvari stekle drugače in bolje, včasih pa tudi, kako bi lahko bili drugi obrati mnogo hujši.« Točno to, kar Žižek naredi Sofoklesu (zamaje njegove predpostavke, zruši moralno integriteto), Sever stori z medijskimi stvaritvami aktualnosti. Na dan ameriških predsedniških volitev – dan, ko se končuje ta zapis, ter dan, ko se lok novejša zgodovine zmore zasukati v eno od dveh smeri, četudi obe merita navzdol – se *Antigonin* klic po predruženju in ponovnem premisleku vsega znanega, vsega dogmatično gotovega, zdi na mestu.